

Stanisław Rakusa-Suszczewski
Polska Akademia Nauk
Zakład Biologii Antarktyki
02-141 Warszawa, ul. Ustrzycka 10

JUBILEUSZE POLSKIEJ DZIAŁALNOŚCI W ANTARKTYCE

W 1995 roku mija 20 lat od wypłynięcia Pierwszej Polskiej Samodzielnej Naukowej Ekspedycji Morskiej na statkach *r/v Profesor Siedlecki* i *m/t Tazar*. Inicjatorami tej wyprawy byli biolodzy. Wyniki wyprawy mające znaczenie dla rybołówstwa i nauki oraz jej polityczne skutki zagwarantowały środki finansowe przyznane przez Rząd na badania naukowe i budowę stacji H. Arctowskiego oraz ponowne uruchomienie stacji Hornsund w Arktyce.

Założenie stacji Arctowskiego dało nam możliwość przyjęcia nas do organizacji 12 państw Układu Antarktycznego. W chwili obecnej do tej rządowej organizacji jaką jest Układ Antarktyczny należy 28 krajów w tym Polska. Polska stała się również członkiem SCAR (Komitet Naukowy Badań Antarktycznych) i Konwencji o Ochronie Żywych Zasobów Antarktyki (CCALMR).

Polska stacja Antarktyczna im. Henryka Arctowskiego na wyspie King George w Antarktyce Zachodniej została założona i rozpoczęła pracę 26 lutego 1977 roku i funkcjonuje bez przerwy do dziś.

Rok 1995 jest jubileuszowym ponieważ wyrusza 20 wyprawa na stację H. Arctowskiego organizowana przez Zakład Biologii Antarktyki PAN. Wyprawa ta powróci w 1997 roku, na który przypada jubileusz 100 lecia udziału Henryka Arctowskiego i Antoniego Bolesława Dobrowolskiego w ekspedycji „Belgica”, która pierwsza zimowała w Antarktyce prowadząc tam całoroczne obserwacje naukowe.

Stacja H. Arctowskiego jest średniej wielkości. Podczas sezonu letniego może przyjąć 50 osób, zimą zaś 20 osób. W chwili obecnej personel stacji liczy 12 osób w tym 5 naukowców. Grupy letnie są niewielkie, parosobowe w tym również z innych krajów. Środki finansowe na działalność w Antarktyce przyznaje Komitet Badań Naukowych w wysokości wystarczającej na podtrzymanie funkcjonowania tej placówki naukowej.

Badania prowadzone na stacji H. Arctowskiego są ściśle związane z międzynarodowymi programami badawczymi koordynowanymi przez SCAR (Komitet Naukowy Badań Antarktycznych), takimi jak: BIOMASS (Biologiczne Badania Antarktycznego Systemu i Zasobów) BIOTAS (Biologiczne Badania Antarktycznego Systemu Lądowego) CSEASIZ (Ekologia Antarktycznej Strefy Przybrzeżnej i Szelfowej) i wielkim światowym programem GLOBAL CHANGE (Zmiany Globalne). Nasze badania prowadzone są w wielu dyscyplinach naukowych, a w szczególności meteorologii, klimatologii, oceanografii biologicznej, geomorfologii, geofizyki, paleobiologii, botaniki, zoologii i ekologii.

W sumie, od czasu rozpoczęcia działalności na stacji H. Arctowskiego przebywało ponad 1000 Polaków w tym 250 prowadziło badania naukowe w cyklu całorocznym. W wyprawach uczestniczyli naukowcy ze wszystkich polskich uniwersytetów, wielu placówek naukowych Polskiej Akademii Nauk i instytutów resortowych.

Miara pracy wykonanej w ramach programu badań prowadzonych w Antarktyce jest ponad 30 prac magisterskich, 14 doktorskich i 8 habilitacji oraz 6 tytułów profesorskich uzyskanych w wyniku zainteresowania naukowców tą tematyką badawczą. Tylko w zakresie nauk biologicznych opublikowano ponad 300 prac, w tym kilkadziesiąt w pismach zagranicznych. Drugie tyle dotyczy wyników badań w zakresie geologii, paleobiologii i innych dyscyplin nauk o Ziemi.

Na stacji przebywało również kilkudziesięciu współpracujących z nami naukowców z takich krajów jak Argentyna, Chile, Brazylia, Czechy, Hiszpania, Holandia, Nowa Zelandia, Peru, RFN, USA i Rosja. Ta współpraca owocowała wspólnymi badaniami umacniając pozycję naszą w międzynarodowym środowisku naukowym. Owocowała również logistycznym wsparciem udzielanym nam i była rekompensowana finansowo.

Na wyspie King George pracuje aktualnie 11 państw na swoich stacjach, (w całej Antarktyce jest ponad 50 stacji badawczych) i współpraca z nimi jest ścisła.

Duże znaczenie dla propagandy nauki polskiej ma również fakt, że ta polska placówka ze względu na swoje położenie i atrakcyjność, jest odwiedzana przez tysiące turystów z całego świata. Rokrocznie, w sezonie letnim przyplływają tu dziesiątki statków turystycznych.

Tematyka związana z ochroną przyrody i unikatowego środowiska jakim jest Antarktyka dominuje w zainteresowaniach naukowców i menażerów nauki oraz decydentów politycznych podejmujących decyzje o działalności narodowych ekspedycji. Podnoszenie poprzeczki wymagań ze względu na ochronę środowiska stawianych przez Układ Antarktyczny krajom uczestniczącym w badaniach Antarktyki ma również znaczenie polityczne, jest to niewątpliwie mechanizm eliminowania krajów biedniejszych, nie posiadających nowoczesnych technologii i nie mogących sprostać kosztom działalności „czystej ekologicznie”. Wartym przypomnienia jest że Układ Antarktyczny zamraża, lecz nie kwestionuje pretensji terytorialnych 7 krajów, które zainteresowane są zasobami mineralnymi i żywymi Antarktyki oraz ich wykorzystaniem w przyszłości.

W badaniach ekologicznych szczególne znaczenie ma poznanie naturalnej zmienności funkcjonowania geosystemu Morskiej Antarktyki, rozpoznania przyczyn zmian, oddziaływania czynników fizycznych i reakcji biologicznych na poziomie gatunków, populacji i ekosystemu. Ta tematyka jest przewodnią naszego programu narodowego badań Antarktyki koordynowanego przez utworzony w Polskiej Akademii Nauk i podległy Wydziałowi II samodzielny Zakład Biologii Antarktyki PAN z siedzibą w Warszawie.

W rejonie Południowych Szetlandów są prowadzone połowy przemysłowe ryb i kryla przez wiele flot rybackich. W sezonie 1994/95 łowią tam głównie kryla

również polskie statki, i nie jest to jak się niektórym wydawało wyłącznie „propaganda sukcesu”. Obecność flot rybackich stwarza dodatkowe ryzyko zmian w ekosystemie strefy przybrzeżnej i szelfowej. Aby poznać ewentualne skutki połowów i ich wpływ na troficzne związki w ekosystemie prowadzone są na wielu stacjach, również na naszej, zalecane przez SCAR i Konwencję (CCALMR) obserwacje monitoringowe ptactwa i płetwonogich.

Z inicjatywy Polski na zachodnim brzegu Zatoki Admiralicji został utworzony i przyjęty przez Układ Antarktyczny obszar SSSI no. 8 (Miejsce Specjalnych Zainteresowań Naukowych) co chroni rejon sąsiadujący z stacją H. Arctowskiego. W roku 1990 Polska wystąpiła z nową inicjatywą uznania zachodniego brzegu zatoki King George położonej nieco dalej na wschód jako obszaru SSSI no. 32. Stwarza to możliwość badań porównawczych, pomiędzy rejonem będącym pod wpływem działalności stacji (SSSI no. 8) i nie będącym w bezpośrednim zasięgu działalności człowieka. (SSSI no. 32).

Obszar Południowych Szetlandów jest położony najbliżej Ameryki Południowej i podlega wpływowi szeregu czynników z tego kontynentu, z drugiej strony izolacja archipelagu od reszty świata stwarza możliwość traktowania tego obszaru Antarktyki jako punktu odniesienia do porównań stanu ekosystemu jeszcze ciągle najmniej zmienionego, z ekosystemami innych rejonów w tym również i Polski.

Utrzymanie stacji Henryka Arctowskiego ma więc znaczenie polityczne, naukowe i ekonomiczne. Stawia nas w rzędzie „kulturalnych krajów”, czego domagał się przed laty jej patron.